

УДК 347.42/.44+347.5(477):341.9(4-672ЄС)
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.11>

ЩОДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ПЕРЕДДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ОНОВЛЕНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Карнаух В.С.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Карнаух В.С. Щодо концептуальних аспектів об'єктивації переддоговірної відповідальності в оновленому Цивільному кодексі України.

У статті проаналізовано концептуальні аспекти об'єктивації переддоговірної відповідальності, запропоновані в Концепції оновлення Цивільного кодексу України, підготовленої Робочою групою щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України, яку було створено згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650.

Виходячи з необхідності виявлення конкретного суб'єктивного цивільного права для обґрунтування природи *culpa in contrahendo* як відповідальності за зловживання правом, висловлено зауваження щодо кваліфікації свободи договору як інструмента зловживання правом. Альтернативою може бути визнання існування переддоговірного правовідношення, у межах якого відбувається зловживання правом на ведення переговорів з порушенням обов'язку добросовісного їх ведення.

Невизначеність для ствердження природи переддоговірної відповідальності як деліктної зумовлюється вказівкою на дуалізм природи *culpa in contrahendo*. У зв'язку з цим звернено увагу на специфіку правила генерального делікту, закріпленого у статті 1240 Цивільного кодексу Франції, у порівнянні з частиною 1 статті 1166 Цивільного кодексу України.

Зазначається, що досвід Проєкту Спільних підходів не видається можливим розглядати як однозначний приклад побудови інституту переддоговірної відповідальності за деліктними правилами. Водночас у разі вибору на користь деліктної моделі доцільним можуть бути конструювання правил про *culpa in contrahendo* серед норм деліктного права та оновлення правила про генеральний делікт.

На основі наявності індивідуального характеру зв'язку між учасниками переговорів та з урахуванням аналізу окремих діючих цивільно-правових норм щодо договірної та деліктної відповідальності стверджується можливість розгляду переддоговірної відповідальності як відповідальності *sui generis*. Порушення відносного права та суб'єктивного цивільного обов'язку пропонується розглядати як визначальні фактори майнової шкоди, яка часто набуває форми чистих економічних втрат.

Ключові слова: переддоговірна відповідальність, *culpa in contrahendo*, переддоговірне правовідношення, зловживання правом, переговори, свобода договору, Концепція оновлення Цивільного кодексу України, DCFR.

Karnaukh V.S. On the conceptual aspects of objectification of pre-contractual liability in the updated Civil Code of Ukraine.

The article analyzes the conceptual aspects of objectification of pre-contractual liability proposed in the Concept of updating the Civil Code of Ukraine prepared by the Working Group on Recodification (Updating) of Civil Legislation of Ukraine established pursuant to Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 650 dated July 17, 2019.

Due to the need to identify a specific subjective civil right to substantiate the nature of *culpa in contrahendo* as liability for abuse of right, the author makes concerns on the qualification of freedom of

contract as an instrument of abuse of right. An alternative may be to recognize the existence of a pre-contractual legal relationship within which the abuse of right to negotiate and violation of the duty to negotiate in good faith take place.

The uncertainty regarding the nature of pre-contractual liability as tort liability is caused by the indication of the dual nature of *culpa in contrahendo*. In this regard, the author draws attention to the specifics of the rule of general tort enshrined in Article 1240 of the French Civil Code as compared to Part 1 of Article 1166 of the Civil Code of Ukraine.

It is noted that the experience of the Draft Common Frame of Reference cannot be considered as an unambiguous example of building an institute of pre-contractual liability under tort rules. At the same time, if the choice is made in favor of the tort model, it may be advisable to construct the rules of *culpa in contrahendo* among the rules of tort law and update the rule of general tort.

Based on the individual nature of the relationship between the parties to the negotiations and taking into account the analysis of certain existing civil law provisions on contractual and tort liability, the author argues that pre-contractual liability may be considered as *sui generis* liability. The author suggests that violations of relative right and subjective civil duty should be considered as determining factors of property damage, which often takes the form of pure economic loss.

Key words: pre-contractual liability, *culpa in contrahendo*, pre-contractual legal relationship, abuse of right, negotiations, freedom of contract, Concept of updating the Civil Code of Ukraine, DCFR.

Постановка проблеми. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650 було утворено Робочу групу щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України (далі – «Робоча група»). У результаті роботи Робочої групи в 2020 році було опубліковано Концепцію оновлення Цивільного кодексу України (далі – «Концепція») [1], у якій значну увагу приділено питанню об'єктивації переддоговірної відповідальності. Розуміння правової природи та засад переддоговірної відповідальності, вперше висловлене на програмно-прогностичному рівні в рамках масштабного процесу рекодифікації основного акта цивільного законодавства України, потребує детального розгляду та подальшого опрацювання правничою спільнотою.

Метою дослідження є аналіз концептуальних аспектів об'єктивації переддоговірної відповідальності на основі підходів, сформульованих в Концепції; вирішення питання про можливість уточнення розуміння природи переддоговірної відповідальності з урахуванням комплексної оцінки положень Концепції, зарубіжних джерел та судової практики; визначення подальших напрямів об'єктивації переддоговірної відповідальності в оновленому Цивільному кодексі України.

Стан опрацювання проблематики. В українській науці приватного права розробку та дослідження різних питань, пов'язаних з переддоговірною відповідальністю (зокрема й під назвою доктрини *culpa in contrahendo* – В.К.), здійснювали Н.Ю. Голубєва, І.А. Діковська, І.С. Канзафарова, Н.М. Квіт, Н.І. Майданик, В.В. Надьон, Д.Г. Павленко, М.Д. Пленюк, В.Д. Примак, Є.О. Трубаков, М.С. Федорко та інші вчені. Водночас більшість публікацій представлено до оприлюднення Концепції. У поодиноких працях [2] називається Концепція, але відсутній аналіз переддоговірної відповідальності з урахуванням сформованого бачення членів Робочої групи та зарубіжних джерел, обраних для використання при рекодифікації.

Виклад основного матеріалу. Науковий координатор Робочої групи Н.С. Кузнєцова зауважує, що допоки у вітчизняній цивілістичній доктрині не проведено повноцінного дослідження переддоговірної відповідальності (*culpa in contrahendo*), незважаючи, що вона знайшла своє відображення у цивільно-правових кодифікаціях не тільки далекого, але й близького зарубіжжя. Зазначається, що за таких умов наука просто повинна «озброїти» законодавця відповідними науковими розвідками [3, с. 113]. Як видається, дане твердження набуло особливої актуальності після опублікування Концепції, де визнається необхідність об'єктивації переддоговірної відповідальності та сформульовано важливі теоретичні передумови для подальших досліджень.

Першим концептуальним аспектом в розумінні природи переддоговірної відповідальності, який слід ретельно розглянути, є твердження в § 5.27 Концепції про те, що за своєю правовою природою переддоговірна відповідальність повинна визначатися як відповідальність за зловживання правом [1, с. 45].

На нашу думку, така позиція, що має імперативне забарвлення, зумовлює доцільність опрацювання декількох питань: по-перше, кваліфікації на рівні загальної цивілістичної категорії потребує природа права, що є інструментом зловживання; по-друге, необхідно здійснити методологіч-

ний перехід до конкретних юридичних можливостей та ідентифікувати відповідне право, яким зловживає особа.

Перше означене завдання не викликає особливих труднощів. Інструментом зловживання слід uważати суб'єктивне цивільне право. Даний підхід є усталеним в доктрині, знаходить широке визнання в судовій практиці та не викликає суттєвих заперечень.

Так, О.О. Кот вказує, що при відсутності в особи суб'єктивного права не може бути і засобу зловживання. У даному випадку дії будуть вчинятися за межами суб'єктивного права, тобто здійснюватимуться правомочності, які особі не належать, і тому такі дії вчинятимуться без відповідного права. У зв'язку із цим зловживання правом не може бути кваліфіковано як спосіб його здійснення всупереч змісту самого права. Навпаки, зловживання правом завжди передбачає такі дії, які відповідають змісту суб'єктивного цивільного права. Сутність зловживання правом розглядається як вчинення уповноваженою особою дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі всупереч меті такого права [4, с. 35-36]. М.О. Стефанчук визначає зловживання суб'єктивним цивільним правом як передбачену нормами права поведінку уповноваженої особи по здійсненню свого суб'єктивного цивільного права, якою може бути завдано шкоди іншим особам [5, с. 189]. Верховний Суд неодноразово формулював висновки, з яких прямо випливає розуміння під правом, яким зловживає особа, саме суб'єктивного цивільного права. Наприклад, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 травня 2019 року в справі № 914/692/18 зазначається: «Зловживання правом виявляється в тому, що особа, якій формально належить суб'єктивне право, неправомірно його здійснює. Зловживання правом має місце у випадку, коли уповноважена особа, спираючись на своє суб'єктивне право, допускає недозволене використання свого права, порушує міру і вид поведінки, визначені законом, посиляючись при цьому на формально належне їй суб'єктивне право... Тобто, зловживання правом пов'язане із здійсненням належного особі суб'єктивного цивільного права, за межі якого воно виходить. Тому зловживання правом може мати місце лише в тому випадку, коли уповноважений суб'єкт має певні права, при здійсненні яких він порушує права і законні інтереси інших осіб.» [6]. Подібний шлях обґрунтування запропоновано в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 січня 2019 року в справі № 521/17654/15-ц: «Сутність зловживання правом полягає у вчиненні уповноваженою особою дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі всупереч меті такого права. Термін «зловживання правом» свідчить про те, що ця категорія стосується саме здійснення суб'єктивних цивільних прав, а не виконання обов'язків. Обов'язковою умовою кваліфікації дій особи як зловживання правом є встановлення факту вчинення дій, спрямованих на здійснення належного відповідній особі суб'єктивного цивільного права.» [7]. Більш складним виглядає друге питання, пов'язане з ідентифікацією суб'єктивного цивільного права, що є засобом зловживання. На перший погляд, таким правом можливо визнати свободу договору. Так, на думку В.Д. Примака, у разі доведення наміру сторони, яка затягувала перемовини щодо укладання договору, а згодом безпідставно відмовилася від його підписання, завдати шкоди (майнової – у вигляді збитків або немайнової – у тому числі у формі приниження ділової репутації) іншій стороні недобросовісність відповідної особи має зумовлювати оцінку її дій як протиправних, а розумно обґрунтований висновок про заподіяння через таке зловживання свободою договору немайнових втрат потерпілому буде вказувати на існування підстави та належних умов для виникнення деліктного зобов'язання з приводу відшкодування моральної шкоди [8, с. 108].

У разі безумовного вибору на користь деліктної переддоговірної відповідальності перевагою даного підходу буде його узгодженість з таким вибором. Широке розуміння свободи договору нібито допускає можливість її кваліфікації як абсолютного цивільного права, де коло зобов'язаних осіб є невизначеним. Водночас висловимо деякі зауваження, які перешкоджають беззастережно погодитися з таким способом обґрунтування. По-перше, слід наголосити, що свобода договору за своєю природою є насамперед принципом цивільного права, що слідує з п. 3 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – «ЦК України») [9]. Рівень принципу як вищої норми не співпадає з рівнем суб'єктивного цивільного права, яке здійснюється в конкретних правовідносинах. По-друге, контекст переддоговірної відповідальності необхідно звужує свободу договору як сукупність абстрактних юридичних можливостей до індивідуалізованого зв'язку між учасниками переговорів, де абсолютно-правовий вимір суб'єктивного права має поступатися пріоритету захисту добро-

совісного учасника переговорів, який протистоїть конкретному суб'єкту зловживання. При такому соціальному зв'язку із принципу свободи договору проблематично виявити кореспондуючий суб'єктивному праву імператив поведінки, який би повною мірою розкривав сутність належного стану суспільних відносин, який передує зловживанню. Можемо припустити, що правову модель опосередкування таких відносин утворюють право на ведення переговорів, якому кореспондує обов'язок добросовісного їх ведення кожною стороною переговорів (переддоговірне правовідношення – В. К.). По-третє, у разі законодавчого закріплення обов'язку добросовісної поведінки учасників переговорів визнання свободи договору суб'єктивним цивільним правом для цілей визначення переддоговірної відповідальності як деліктної може призвести до подвійного заперечення індивідуалізованого зв'язку між учасниками переговорів, через нехтування таким обов'язком на користь загального обов'язку не заподіювати шкоду в абсолютних правовідносинах. Нарешті, досвід реформування інституту цивільно-правової відповідальності у Франції, на який вказують розробники Концепції [1, с. 45], є доволі специфічним для української приватноправової традиції. Незважаючи на те, що згідно з однією з французьких теорій переддоговірна відповідальність дійсно засновується на концепції зловживання правом (фр. “abus de droit” – В. К.) [10], а в судовій практиці для випадків переддоговірної відповідальності констатується наявність права на припинення переговорів, потенційним наслідком зловживання яким може бути деліктна відповідальність [11, с. 439], така позиція не є однозначною. У цивілістичній доктрині Франції висловлюються обґрунтовані заперечення щодо такого пояснення. Зазначається, зокрема, що припинення переговорів є реалізацією свободи, а не права. Відповідно ідеться про зловживання свободою, а не правом [12, с. 155; 13, с. 225-226]. Видається, що ці зауваження зумовлюються несприйняттям ідеї про свободу договору як суб'єктивне право, а також цілком узгоджуються з концептуальним підходом щодо розуміння переддоговірної відповідальності як деліктної відповідальності, заснованої на класичному французькому правилі про генеральний делікт. Додатково зауважимо, що розрізнення між принципом свободи договору та суб'єктивними правами імпліцитно слідує з позиції органу конституційної юрисдикції України. Так, в абзаці 2 п. 5.3. мотивувальної частини рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(П)/2021 в справі № 3-95/2020(193/20) Конституційний Суд України виходив із того, що, «здійснюючи право власності, у тому числі шляхом укладення договору або вчинення іншого правочину, особа має враховувати, що реалізація свободи договору як однієї із засад цивільного законодавства перебуває у посутньому взаємозв'язку з установленими Кодексом та іншими законами межами здійснення цивільних прав, у тому числі права власності.» [14].

Другим концептуальним аспектом в розумінні природи переддоговірної відповідальності є вирішення питання щодо її кваліфікації як деліктної відповідальності. Цей вимір пов'язується з концептом зловживання правом, але потребує окремого розгляду. На користь такої кваліфікації слугують § 5.38 Концепції, у якому *culpa in contrahendo* розглядається в системі недовірних зобов'язань; увага до французького досвіду реформування інституту цивільно-правової відповідальності в § 5.27; пропозиція в § 5.42 відносно доповнення чинного ЦК України положенням щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок зловживання правом, в рамках перегляду системи спеціальних деліктів [1, с. 45, 49, 51]. Водночас, зазначення про дуалістичну природу переддоговірної відповідальності з посиланням на можливість ототожнення відшкодування втрати можливості з упущеною вигодою в § 5.27 Концепції [1, с. 45] свідчить про передчасність однозначної кваліфікації переддоговірної відповідальності як деліктної. На окрему увагу заслуговує також звернення до досвіду DCFR (Проект Спільних підходів – В. К.) [1, с. 45].

У зв'язку з цим, можливо сформулювати наступні зауваження. По-перше, частина 1 статті 1166 ЦК України відрізняється від правила генерального делікту, закріпленого в статті 1240 Цивільного кодексу Франції (далі – «ЦКФ»). Відповідно до української норми майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Натомість, згідно з вказаною статтею ЦКФ будь-яка дія людини, що завдає шкоди іншому, зобов'язує особу, з чієї вини завдано шкоду, відшкодувати її [15]. Незважаючи на те, що стаття 1166 ЦК України розглядається в доктрині як така, що містить правило про загальний (генеральний) делікт [16, с. 842], і така позиція знаходить підтримку в судовій практиці [17], стаття 1240 ЦКФ вирізняється невичерпним колом об'єктів, яким завдається шкода, та відсутністю вказівки на неправомірність поведінки. Тому погоджуємося з заувагою

Б.П. Карнауха щодо існування відмінності між шкідливістю та протиправністю за правилами ЦК України та більшої схожості підходу українського законодавця з німецьким правом [18, с. 143]. Для визначення природи переддоговірної відповідальності відповідна специфіка статті 1240 ЦКФ має значення, оскільки дозволяє однозначно вирішити питання на користь можливості охоплення французьким правилом генерального делікту чистих економічних втрат, які можна вважати основним різновидом збитків добросовісного учасника переговорів.

По-друге, загальновизнаною ознакою делікту є порушення абсолютного суб'єктивного права потерпілого [19, с. 293; 20, с. 177; 21, с. 327]. У даному разі зауваження є подібними до випадку кваліфікації зловживання свободою договору як суб'єктивним цивільним правом для цілі визначення природи переддоговірної відповідальності. Як видається, у разі заподіяння майнової шкоди внаслідок недобросовісної поведінки учасника переговорів абсолютизація порушеного права та розгляд його як права власності ігнорує характер зв'язку між учасниками переговорів, який має правове значення у разі закріплення відповідного обов'язку добросовісності. Дійсно, незважаючи на видиму простоту відповідного шляху пояснення, тут залишається поза увагою фактор волевиявлення конкретних суб'єктів, які розпочали переговори, як і невирішеною є проблема ймовірної відсутності первинного спрямування волі недобросовісного учасника переговорів на заподіяння майнової шкоди. Зазначені прогалини усуваються через визнання за відповідним зв'язком якості переддоговірного правовідношення, у якому особа порушує одночасно свій обов'язок добросовісного ведення переговорів та відносне право на ведення переговорів добросовісного учасника. Саме ці прояви поведінки, а не порушення абсолютного права власності, можуть розглядатися як безпосередні фактори заподіяння майнової шкоди, яка часто набуває форми чистих економічних втрат. Уважаємо, що такий підхід може бути сумісним з концептом зловживання правом, де відповідним інструментом є не абсолютне право свободи договору, а відносне право учасника переговорів. По-третє, досвід Проекту Спільних підходів не видається можливим розглядати як однозначний приклад побудови моделі переддоговірної відповідальності за деліктними правилами. У коментарі до ст. II.–3:301 вказується, що відповідальність може засновуватися на наданні недостовірної інформації (англ. “misrepresentation” – В. К.), що зумовлює виникнення права на відшкодування згідно з Книгою VI, яка закріплює правила позадоговірної відповідальності, але ст. II.–3:301 передбачає альтернативну правову підставу позову [22, с. 272]. У загальноєвропейській доктрині приватного права переддоговірну відповідальність, що закріплена в уніфікованих документах, пропонується розглядатися як «третій шлях», тобто відповідальність, яка не є ні суто договірною, ні суто деліктною [23, с. 370]. Наведені міркування щодо концептуальних аспектів об'єктивації переддоговірної відповідальності в оновленому ЦК України підводять нас до вирішення питання щодо можливості уточнення природи переддоговірної відповідальності та кваліфікації її як явища *sui generis*. Такий підхід знаходить підтримку в юридичній науці. На думку І.А. Діковської, якщо між учасниками переговорів не існувало попередньої угоди щодо проведення переговорів, то недобросовісна поведінка під час ведення переговорів не є договірним правопорушенням, однак вона не є різновидом делікту. Недобросовісна поведінка на стадії ведення переговорів призводить до порушення відносних прав. За відсутності угоди про проведення переговорів недобросовісність ведення переговорів породжує позадоговірне зобов'язання особливого роду [21, с. 327]. Цілком погоджуючись з важливим акцентом щодо порушення недобросовісною поведінкою відносних прав, логічно зробити подальший крок та визначити відносне право як право на ведення переговорів, а відповідний правовий зв'язок розглядати як відносне правовідношення, де праву на ведення переговорів кореспондує обов'язок добросовісного їх ведення кожної сторони. Визнання за таким відносним правовідношенням зобов'язально-правової природи є можливим, але залежить від волі законодавця. Подібні моделі, щоправда, більшою мірою квазидоговірні та засновані на широкому розумінні зобов'язання, є характерними для німецького та австрійського цивільного права [11, с. 426; 24, с. 13, 16-17].

Безсумнівно, що принципове заперечення проти переддоговірної відповідальності *sui generis* може формулюватися через ствердження категоричної важливості визначення правил договірної або деліктної відповідальності, які підлягають застосуванню для захисту прав добросовісного учасника переговорів. І.С. Канзафарова та М.С. Федорко зазначають, що визначення правової природи переддоговірної відповідальності є не лише важливим теоретичним питанням. На думку дослідниць, воно має велике практичне значення, оскільки від відповіді на нього залежить обсяг відшкодування збитків, який у рамках концепцій деліктної і договірної відповідальності буде різ-

ним [25, с. 78]. Саме тому спробуємо оцінити наявність та значимість відмінностей у діючих правилах договірної та деліктної відповідальності за такими критеріями, як підстава цивільно-правової відповідальності, процесуальний тягар доказування, розмір відшкодування та можливість його зменшення, розуміння вини.

Склад правопорушення як підстава цивільно-правової відповідальності є спільним для договірної та деліктної відповідальності. В.В. Луць, коментуючи статтю 623 ЦК України, зазначав, що для застосування такої міри відповідальності, як відшкодування збитків, потрібна наявність повного складу цивільного правопорушення: 1) протиправна поведінка, дія чи бездіяльність особи; 2) шкідливий результат такої поведінки (збитки); 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою; 4) вина правопорушника [16, с. 166-167]. Аналогічний підхід використовується Верховним Судом [26]. Для деліктної відповідальності склад правопорушення не є відмінним, про що свідчать доктринальні позиції [16, с. 842] та правозастосування Верховного Суду [27].

Тягар доказування як для деліктового, так і для договірного позову, передбачає покладення на позивача обов'язку довести неправомірність (протиправність) поведінки заподіювача шкоди, наявність шкоди та її розмір, а також причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою. Спростування вини є процесуальним обов'язком відповідача [26, 27], що впливає з частини 2 статті 614 та частини 2 статті 1166 ЦК України.

Щодо питання розміру відшкодування, то в межах двох видів цивільно-правової відповідальності діє принцип повного відшкодування (частина 3 статті 22, частина 1 статті 1166 ЦК України). Натомість запровадження загального правила про обмеження розміру збитків негативним договірним інтересом як міри переддоговірної відповідальності може бути додатковим аргументом на користь визнання її особливої природи.

Як видається, не є принциповими відмінності в правилах щодо зменшення розміру відшкодування. Так, відповідно до частини 2 статті 616 ЦК України суд має право зменшити розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника, якщо кредитор умисно або з необережності сприяв збільшенню розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання, або не вжив заходів щодо їх зменшення, а згідно з частиною 2 статті 1193 ЦК України, якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого (а в разі вини особи, яка завдала шкоди, - також залежно від ступеня її вини) розмір відшкодування зменшується, якщо інше не встановлено законом.

Відповідно до частини 1 статті 614 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Верховним Судом стаття 614 ЦК України застосовується за аналогією до деліктних відносин [28].

Слід також зауважити, що у п. 5.37 Концепції пропонується у ст. 509 ЦК України зробити застереження про можливість застосування норм розділу I Книги п'ятої до регулювання недоговірних зобов'язань, якщо інше не встановлено ЦК України, договором, законом або не впливає із суті зобов'язання [1, с. 49]. Дана пропозиція відповідає висновку Великої Палати Верховного Суду, згідно з яким приписи розділу I книги 5 ЦК України поширюються як на договірні зобов'язання (підрозділ 1 розділу III книги 5 ЦК України), так і на недоговірні (деліктні) зобов'язання (підрозділ 2 розділу III книги 5 ЦК України) [29].

У світлі зазначеного, можливі труднощі у визначенні норми права для застосування до спірних правовідносин можуть усуватися через застосування загальної норми зобов'язального права, що охоплює договірні та деліктні зобов'язання. Своєю чергою для визначення природи переддоговірної відповідальності та відповідно кваліфікації її як відповідальності *sui generis* ми можемо послуговуватися критерієм характеру правового зв'язку між учасниками переговорів, який передуює порушенню та виникненню охоронного правовідношення – зобов'язання. Такий зв'язок є специфічним, так як не включається до договірної зобов'язання, яке не виникає, але сутнісно відрізняється й від загального обов'язку не заподіювати шкоду іншій особі на рівні абсолютного правовідношення.

У загальноєвропейській доктрині існування окремих норм щодо *culpa in contrahendo* в національних системах приватного права розглядається для підтримки «третього шляху» такої відповідальності між деліктною та договірною [23, с. 370-371]. У зв'язку з цим самостійним аргументом на користь особливої природи переддоговірної відповідальності може бути саме формулювання в

оновленому ЦК України окремої статті щодо ведення переговорів та правил відповідальності за рамками системи норм деліктного права.

Висновки. Для українського приватного права ідентифікація суб'єктивного цивільного права в межах концепту зловживання правом є необхідною для відповідного розуміння природи переддоговірної відповідальності. Проблематика свободи договору для мети такого обґрунтування впливає з її значення як багатфункціонального принципу цивільного права на рівні абсолютних правовідносин, що не повністю розкриває сутність індивідуалізованого зв'язку між учасниками переговорів, у межах якого відбувається порушення. Водночас перешкодою для висновку про концептуальний намір здійснити об'єктивацію *culpa in contrahendo* як деліктної відповідальності є вказівка в Концепції на її дуалістичну природу. Шляхами усунення цієї невизначеності можуть бути формулювання правил про *culpa in contrahendo* серед норм деліктного права та оновлення правила про генеральний делікт для охоплення шкодою чистих економічних втрат. Обґрунтування особливої природи переддоговірної відповідальності дозволяє повною мірою врахувати специфіку переговорів як правового зв'язку між конкретними суб'єктами та не зустрічає суттєвих перешкод при аналізі основних правил договірної та деліктної відповідальності, які можуть застосовуватися альтернативно завдяки поширенню зобов'язальних норм до відносного переддоговірного правовідношення за аналогією. Такий підхід не суперечить визначенню природи *culpa in contrahendo* як відповідальності за зловживання правом та буде узгоджуватися з конструюванням правил про переддоговірну відповідальність в системі норм зобов'язального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020, 128 с.
2. Надьон В.В. Захист прав учасників переддоговірних правовідносин: український та європейський досвід (доктрина та практика правозастосування). URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/342/9396/19626-1?inline=1> (дата звернення: 06.08.2025).
3. Кузнецова Н.С. Інститут цивільно-правової відповідальності у контексті рекодифікації цивільного права України. *Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвєєвські цивілістичні читання*. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. Р.А. Майданик, Цюра та ін.; відп. ред. Р.А. Майданик. К., 2019. С. 112–114.
4. Кот О.О. Категорія «зловживання правом» у сучасній доктрині цивільного права. *Зловживання правом*: зб. ст. / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2021. С. 30–41.
5. Стефанчук М.О. Поняття, ознаки та форми зловживання суб'єктивним цивільним правом. *Зловживання правом*: зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2021. С. 182–206.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29 травня 2019 року в справі № 914/692/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82159928> (дата звернення: 06.08.2025).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 січня 2019 року в справі № 521/17654/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020254> (дата звернення: 06.08.2025).
8. Примак В.Д. Шляхи адаптації інституту відшкодування моральної шкоди до європейських і світових стандартів. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції*: збірник наукових праць / за заг. ред. Ю.В. Білоусова; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2015. С. 106–113.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.07.2025).
10. R.J.P. Kottenhagen. From Freedom of Contract to Forcing Parties to Agreement. URL: <https://repub.eur.nl/pub/14270/from%20freedom%20of%20contract.pdf> (дата звернення: 06.08.2025).
11. Hugh Beale, Bénédicte Fauvarque-Cosson, Jacobien Rutgers and Stefan Vogenauer. Cases, Materials and Text on Contract Law. Third Edition. Oxford, UK; New York, Hart Publishing, 2019. 1448 p.

12. Mahmoud ELSEHLY La période précontractuelle: Étude comparée des régimes français et égyptien, 2018 URL: <https://publications.ut-capitole.fr/id/eprint/31293/1/ElsehlyMahmoud2018.pdf> (дата звернення: 06.08.2025).
13. Radu Stancu. L'évolution de la responsabilité civile dans la phase précontractuelle: comparaison entre le droit civil français et le droit civil roumain à la lumière du droit européen. Droit. Université de Strasbourg, 2015. Français. URL: <https://theses.hal.science/tel-01374869> (дата звернення: 06.08.2025).
14. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021 в справі № 3-95/2020(193/20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-21#Text> (дата звернення: 06.08.2025).
15. Code civil. Version en vigueur au 06 août 2025. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ (дата звернення: 06.08.2025).
16. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 6-те вид., перероб. і допов. / за заг. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. Т. II. 1048 с.
17. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05 березня 2024 року в справі № 910/9752/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117879964> (дата звернення: 06.08.2025).
18. Карнаух Б.П. Умови деліктної відповідальності: переосмислення на часі. *На шляху до європейського приватного права* : збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму. Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. С. 142–147.
19. Гринько (Русу) С.Д. Вітчизняна концепція деліктних зобов'язань. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 287–294.
20. Отраднава О.О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: монографія / О.О. Отраднава. К.: Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
21. Діковська І.А. Принципи правового регулювання міжнародних приватних договірних зобов'язань: монографія. І.А. Діковська. – К.: Юрінком Інтер, 2014. 464 с.
22. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). URL: https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf (дата звернення: 06.08.2025).
23. Nils Jansen and Reinhard Zimmermann (eds). Commentaries on European Contract Laws. Oxford: Oxford University Press, 2018. 2384 p.
24. Welser/Zöchling-Jud, Bürgerliches Recht II14 (2015). 714 s.
25. Канзафарова І.С., Федорко М.С. Інститут переддоговірної відповідальності в світлі рекодифікації цивільного законодавства України. *Правова держава*. 2020. № 40. С. 74–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2020_40_11 (дата звернення: 06.08.2025).
26. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16 квітня 2025 року в справі № 922/5322/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127322617> (дата звернення: 06.08.2025).
27. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27 травня 2025 року в справі № 906/189/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127735997> (дата звернення: 06.08.2025).
28. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 лютого 2021 року в справі № 904/982/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95240657> (дата звернення: 06.08.2025).
29. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 року в справі № 686/21962/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74838873> (дата звернення: 06.08.2025).